

Mens vi venter på den kolde krig

Den kolde krig sluttede for flere årtier siden, men spøger hele tiden i forholdet mellem Rusland og Vesten. Hvilken rolle spiller den kolde krig som begreb og hvorfor er den kolde krig så svær at mane i jorden?

Af historiker Robert Petersen

Upubliceret forslag til kronik juli 2015

Den kolde krig sluttede med Berlin-murens fald i 1989. Eller også skete det med det sovjetiske sammenbrud i 1991. Det er også muligt, at det først skete i 1997 eller i 2010. Samtidig er den kolde krig et monster, der hele tiden lurar et sted ude i horisonten. Specielt nu, hvor spændingerne mellem NATO og Rusland er voksende. Men ligesom i skuespillet "Mens vi venter på Godot" dukker den kolde krig aldrig op. Den nuværende konfrontation mellem Vesten og Rusland er således ikke en ny kold krig.

Lyder det forvirrende? Den kolde krig bruges normalt som betegnelse for den periode med rivalisering, som karakteriserede forholdet mellem Sovjetunionen og USA efter 1945. Det var en periode karakteriseret ved ideologisk kappestrid (kommunisme versus liberale demokratier), økonomisk kappestrid (planøkonomi versus kapitalisme), oprustning, propaganda, spionage og krig pr. stedfortræder. I Europa stod USA og Sovjetunionen direkte over for hinanden og begge parter havde derfor en interesse i at fastfryse delingen af kontinentet. Jerntæppet og Berlin-muren blev de mest kontante symboler på opdelingen af Europa. Til gengæld forsøgte begge supermagter at udfordre hinanden i den 3. verden. I Korea, Vietnam og Afghanistan var den kolde krig særdeles varm og millioner døde. Under hele den kolde krig lurede der hele tiden en risiko for, at USA og Sovjetunionen kunne komme i krig med hinanden. I midten af 1980'erne havde verdens atommagter samlet over 60.000 operationsklare atomvåben. USA havde så sent som i 1989 kalkuleret med 12.500 bombemål i en atomkrig og et enkelt mål – en radar ved Pushkino nordøst for Moskva – skulle rammes af 69 forskellige atomvåben. Den sovjetiske hovedstad Moskva skulle rammes af over 500 sprænghoveder.

Netop fordi den kolde krig manglede det centrale element af direkte krigshandlinger er det lidt uklart, hvornår den startede. Det er ligeledes uklart, hvornår den kolde krig sluttede. Sidst i 1960'erne og i 1970'erne var det en udbredt antagelse, at den kolde krig allerede var slut. Da Sovjetunionen i 1979 besatte Afghanistan og NATO traf en beslutning om opstilling af nye mellemdistance-missiler i Vesteuropa talte mange om en "tilbagevenden til den kolde krig".

De fleste historikere ser i dag den kolde krig som en sammenhængende periode. Det kan til gengæld diskuteres, hvornår denne periode så sluttede. En del peger på Berlin-murens fald i november 1989. Andre vil hævde, at den kolde krig stoppede med det sovjetiske sammenbrud i december 1991. Denne diskussion blandt historikere forplumres af, at den kolde krig rutinemæssigt er blevet erklæret for afsluttet i de sidste 25 år. I februar 1992 besøgte den russiske præsident Boris Jeltsin

sin amerikanske kollega George H.W. Bush i Camp David. Præsident Jeltsin udtalte ved den lejlighed: "I dag kan man sige, at vi har tegnet og trukket en ny linje samt fjernet alt det som er blevet associeret med den kolde krig." På et NATO-topmøde i Madrid i juli 1997 besluttede alliancen sig for at ekspandere ind i Østeuropa trods russiske indsigelser. For at lette smerten lovede alliancen hverken at placere tropper eller atomvåben i Østeuropa. "Ja, den kolde krig er slut og det er vi taknemmelige for", udtalte NATO's generalsekretær Javier Solana lige efter topmødet. USA's præsident Bill Clinton besøgte efter topmødet København og vores egen statsminister Poul Nyrup Rasmussen bød ham velkommen med bl.a. disse ord: "Prøv at huske, at for 10 år siden stod Berlinmuren stadig. I dag er det overstået, den kolde krig er over".

Selv den russiske præsident Vladimir Putin spillede med på den fortælling. I april 2002 holdt Putin en stor tale, hvor han tog bestik af den nye verdensorden efter de store terrorangreb mod USA i september 2001: "Efter 11. september sidste år har mange, mange mennesker indset, at den kolde krig er overstået. Der er nu andre trusler og en anden type krig i gang – en krig mod international terrorisme."

"Den kolde krig er slut" er (som det kan ses) ofte blevet anvendt som en rituel formulering, uanset at den i stigende grad var afkoblet fra de historiske fakta. Politikere er som bekendt ikke historikere og den kolde krigs afslutning var en så monumental begivenhed i verdenshistorien, at den altid kunne klare at blive trukket frem igen ved højtidelige lejligheder. Men der var også en anden grund til, at den kolde krig hele tiden skulle erklæres for afsluttet. Rusland mistede sit imperium i 1991 og stod efterfølgende med grænser magen til dem landet havde i 1500-tallet. Cirka 30 millioner etniske russere levede efter 1991 uden for russisk territorium. Rusland bevægede sig efter 2000 i en stadig mere autoritær retning under præsident Putin og samtidig blev forholdet til Vesten stadig mere anstrengt. Vestens støtte til demokratiske bevægelser i Ruslands nabolag, muligheden for nye NATO-udvidelser i det russiske nabolag og de amerikanske planer om et missilskjold bidrog til en voksende russisk paranoia. "Den kolde krig er slut" blev derfor stadig hyppigere brugt som en politisk besværgelse for at skjule disse spændinger. I 2007 sagde den amerikanske præsident George W. Bush under en pressekonference i Prag: "Den kolde krig er slut. Min besked vil være: Vladimir - jeg kalder ham Vladimir - du skal ikke frygte missilskjoldet." I 2008 udtalte præsident Bush: "Vi kan knytte tættere bånd til Rusland – og samtidig skabe et stærkere NATO. Den kolde krig er slut. Rusland er ikke vores fjende."

Lige meget hjalp det. I 2007 holdt præsident Putin en meget krigerisk tale på en sikkerhedspolitisk konference i München, hvor han skældte ud på den amerikanske udenrigspolitik. Efterfølgende prøvede den amerikanske forsvarsminister Robert Gates at gyde olie på vandene. "En kold krig burde være nok", mente Gates. Den russiske ledelse så anderledes på det. I august 2008 rullede russiske kampvogne ind i nabolandet Georgien og knuste den georgiske drøm om NATO-medlemskab. I Det Hvide Hus blev det drøftet at bombe de fremrykkende russiske styrker.

I 2009 fik USA en ny præsident, Barack Obama, som ønskede at "genstarte" forholdet til Rusland. Der blev indgået en aftale om atomnedrustning med Rusland i 2010, en aftale om forsyning af NATO-

tropper i Afghanistan via russisk territorium samt ført drøftelser om, hvordan striden om missilskjoldet kunne løses. Processen nåede en bizar kulmination i forbindelse med NATO-topmødet i Lissabon i 2010. Før, under og efter NATO-topmødet blev den kolde krig flere gange erklæret for afsluttet. Den franske præsident Nicolas Sarkozy sagde før topmødet, at Rusland ønskede at være ven med Vesten og omvendt. Den kolde krig var slut. Under topmødet sagde den tyske kansler Angela Merkel, at det nye samarbejde med Rusland kunne være et tegn på, at den kolde krig måske endelig var slut. NATO's generalsekretær Anders Fogh Rasmussen sammenlignede i en tale efter topmødet den kolde krig med den Peloponnesiske krig for 2.400 år siden. For en stund så det virkelig ud til, at Obamas "genstart" havde virket. Der rejste sig af samme grund en storm af hån, spot og latterliggørelse, da den republikanske politiker Mitt Romney under præsidentvalget i 2012 kom for skade at kalde Rusland for USA's geopolitiske fjende nr. 1. "Ved du hvad", sagde Obama i en TV-debat med Romney, "den kolde krig har været slut i 20 år."

Allerede mens Obama sagde det spøjte den kolde krig igen. Vladimir Putin vendte tilbage som russisk præsident i 2012 efter et problematisk valg og øgede undertrykkelsen i det russiske samfund. Den russiske tone i forhold til Vesten blev i de efterfølgende år stadig mere fjendtligt. Rusland og USA støttede hver sin side i den syriske borgerkrig og Rusland var rasende over NATO's luftbombardementer i Libyen i 2011. I 2013 gav Rusland asyl til den amerikanske efterretningskonsulent Edward Snowden, som havde afsløret NSA's elektroniske spionage i flere lande. Ifølge Putin stod Vesten både bag folkelige oprør og terrorisme, herunder terrorangreb mod selve Rusland. Som den højtstående russiske embedsmand Nikolai Patrusjev formulerede det i juni 2015 ville USA ikke have noget imod det, hvis Rusland ophørte med at eksistere. Det var – set fra Putins perspektiv – helt i tråd med den amerikanske politik at støtte et "nazistisk kup" i Ukraine, som skulle føre til, at NATO ville besætte Krim og derfra planlægge et angreb mod Rusland. Det var af samme grund ren og skær selvforsvar, at Rusland i marts 2014 annekterede Krim, "reddede" det russiske mindretal på halvøen og senere prøvede at "redde" det russiske mindretal i det østlige Ukraine gennem en invasion.

Forholdet mellem Rusland og Vesten er blevet historisk dårligt som følge af den russisk-ukrainske krig. Der hviskes lavmælt i krogene om, at NATO og Rusland kan ende med (som den amerikanske professor Graham Allison for nylig formulerede det i en artikel skrevet sammen med Dimitri K. Simes) at "snuble i krig" med hinanden. Pentagon har i et strategipapir i juni 2015 igen sat Rusland tilbage som en mulig fjende sammen med Nordkorea, Kina og Iran. Den tidligere sovjetiske statsleder Mikhail Gorbatsjov advarede i november 2014 mod denne udvikling: "Verden er på kanten af en ny kold krig. Nogen siger, at den allerede er begyndt." NATO's tidligere generalsekretær Anders Fogh Rasmussen udtalte til BBC i april 2015, at vi allerede er midt inde i en ny kold krig, som kan vare i flere årtier.

Andre mener ikke, at det her er en ny kold krig. "Den kolde krig er ikke på vej", sagde præsident Obama i Bruxelles i marts 2014. Han gentog budskabet i juli 2014. Flere danske eksperter er enige. Den sikkerhedspolitiske ekspert Mikkel Vedby Rasmussen udtalte i marts 2014: "Russerne har hverken råd eller mulighed for at lave en stor konflikt ala den kolde krig. Derfor er al snak og fine

overskrifter om den kolde krig den værste måde at forstå det her på." Historiker Poul Villaume afviste også ideen om en ny kold krig i november 2014: "Jeg kan faktisk ikke komme i tanker om seriøse historikere, der gør det. Det er typisk politologer, journalister og politikere, som enten kun har overfladisk kendskab til Den Kolde Krig, eller som har særlige interesser at pleje." Samtidig gjorde han det klart, at vi kunne få en ny kolde krig, hvis NATO oprustede voldsomt i øst og optog nye medlemmer. Frem for alt skulle vi ifølge Villaume ikke tale om en ny kold krig. "Ordene skaber, hvad de nævner."

Brugen af begrebet "den kolde krig" er efterhånden rodet ind i så mange selvmodsigelser, at vi alene af den grund bør være varsom med at bruge begrebet. Samtidig slører denne forvirring noget meget enkelt, for begrebet "den kolde krig" kan i virkeligheden forstås på to måder: Som navn på en tidsperiode eller som en tilstand mellem to eller flere stater. Hvis den kolde krig bruges som navn på en tidsperiode (lige som middelalderen eller vikingetiden) er den tilknyttet en række unikke historiske omstændigheder, som ikke kommer tilbage. Kommunismen er ideologisk død, Berlinmuren er faldet og Warszawa-pagten findes ikke mere. Hvis den kolde krig derimod forstås som en tilstand af fjendskab uden direkte krig mellem to eller flere stater er begrebet i høj grad aktuelt. Forholdet mellem Nordkorea og Sydkorea, Iran og USA eller Indien og Pakistan kan med en større eller mindre grad af rimelighed betegnes som "kold krig". I juli 2008 stod der følgende i en artikel i Information: "Den kolde krig mellem Iran og USA er i gang - og har været det siden 1979". Præsident Obama talte om en afslutning på den kolde krig, da USA for nylig normaliserede forholdet til Cuba efter knap 60 års konflikt.

Netop fordi begrebet har denne dobbelttydighed (enten en unik tidsperiode eller en tilstand af fjendskab) er det muligt at bruge den på flere måder. Derfor er den kolde krig hele tiden slut, hele tiden på vej tilbage og så alligevel ikke – alt efter, hvad den enkelte mener. Hvis definitionen er en præcis gentagelse af fjendskabet mellem USA og Sovjetunionen, så er vi tydeligvis ikke i ny kold krig. Hvis der med begrebet "kold krig" menes en tilstand af fjendskab uden krig, så kan det godt give mening at tale om en ny kold krig i forhold til Putins Rusland. Denne diskussion kan desværre nemt komme til at minde om middelalderens teologiske skænderier om, hvor mange engle der kan danse på spidsen af en knappenål. Sagen er, at det ret beset er lige meget, hvordan vi betegner spændingerne med Rusland. Den nuværende konflikt med Rusland bliver hverken bedre eller værre af, at kalde det eller ikke at kalde det for en kold krig. Hvad der derimod betyder noget er, at de nuværende spændinger ikke får lov til at komme ud af kontrol. Ingen ved, hvordan den nuværende konfrontation vil slutte, men som den russisk-ukrainske krig og de russiske atomtrusler mod bl.a. Danmark viser, så er der ingen garanti for, at det vil ende lige så fredeligt som for 25 år siden.